

Budai Ádám

A Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC): múlt, jelen, jövő¹

2016 őszén lezáródni látszott az a több mint 50 éve zajló konfliktus Kolumbiában, amelynek során becslések szerint legalább 200 ezer civil veszítette életét. Az október 2-án megrendezett népszavazáson azonban a szavazók 50,2%-a elutasította a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC) és az ország kormánya közti békemegállapodást. Bár azóta az egyezményt ratifikálták és megkezdték az abban foglalt intézkedések végrehajtását, a társadalom oldaláról tapasztalható ellenállás rámutatott a szervezet jelentette kihívás komplex természetére. Annak érdekében, hogy megfelelően tudjuk értékelni a jelenlegi béke tartósságát, jelen tanulmány a FARC fejlődését és átalakulását tekinti át, különös tekintettel azokra a tényezőkre és tendenciákra, amelyek jelentős kihatással vannak az aktuális állapotokra, végül kísérletet tesz arra, hogy felvázolja a FARC jövőjét alapvetően meghatározó békemegállapodás előtt álló kihívásokat.

Kulcsszavak: FARC, fejlődés, béke, konfliktus, terror

Budai Ádám: The Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC): Past, Present, Future

In October 2016 the conflict in Colombia that had been lasting for more than 50 years and claimed the life of an estimated 200,000 citizens seemed to be arriving at its end. However, in a referendum held on 2 October, 50,2% of voters rejected the peace deal between the government and the Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC). Although the peace deal has been ratified since then and its implementation has begun, the outcome of the referendum pointed out the complex nature of the challenge posed by FARC. To be able to adequately assess the durability of the current peace period in Colombia, this study seeks to provide an overview of the evolution and transformation of the organization with a particular focus on those factors and tendencies that significantly impact the current situation, while also presenting the challenges to the future of the peace deal.

Keywords: FARC, evolution, peace, conflict, terror

A konfliktus eredete

A Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (*Las Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC*) nevű gerillaszervezet megalakulásához vezető okokat Kolumbia 20. szá-

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem felkérésére készült.

zad eleji politikai és társadalmi viszonyaiban és azok hosszan tartó hatásaiban kell keressük.²

A szegénység, a gyenge állami intézmények és a megművelhető földterületek egyenlőtlen elosztása a 19. század közepétől kezdve komoly konfliktusforrást jelentettek az ország vidéki területein.³ 1823 és 1931 között a kolumbiai kormány az adósságának kifizetésére gyakorta adott el nagyméretű földbirtokokat, amelynek eredményeképpen 1960-ra egy igen szűk kör, a földtulajdonosok mintegy 0,2%-a birtokolta az ország összes földbirtokainak mintegy 30%-át. A földek eloszlása kapcsán tapasztalható egyenlőtlenség nem volt elszigetelt jelenség, hanem egy olyan komplex, kirekesztő politikai és társadalmi rendszer egyik elemét képezte, amely elzárta a földművelő réteg elől a méltányos munkajogi viszonyokhoz való hozzáférés és a törvény előtti egyenlőség lehetőségét. A parasztságnak a földhöz való jogért folytatott harca gyakran erőszakos jelleget öltött, mikor a nagybirtokosok a helyi hatóságokkal összefogva sajátították ki a vitatott földterületet.

A 19. század közepétől kezdve a kolumbiai társadalom és a politikai szereplők két táborra oszlottak, amelyeknek egymástól gyökeresen eltérő elképzelése volt az ország jövőjével kapcsolatban.⁴ A Konzervatív Pártban a katolikus egyház által támogatott, a status quót megőrizni kívánó nagybirtokos oligarchák és a fennhatóságuk alá tartozó földművelői réteg tagjai foglaltak helyet, míg a Liberális Párt tagjai az igazságosabb földbirtokosi viszonyokat követelő földművesekből és az őket támogató, az akkori viszonyokat megváltoztatni kívánó reformerekből álltak.

Az 1930 és 1946 között hatalmon lévő, liberális párti kormányok földreformot vezettek be, amely korlátozta a nagybirtokosok privilégiumait, heves ellenállást váltva ki ezzel az ellenzéki Konzervatív Pártból. Miután a Liberális Párt a belső megosztottság miatt 1946-ban kettészakadt és meggyengült, a hatalomra kerülő konzervatív kormány politikai erőszakot alkalmazott a korábban elvesztett nagybirtokosi földek visszaszerzéséért és helyzetének megszilárdításáért. Miután 1948-ban leölték Jorge Eliécer Gaitánt, a liberálisok karizmatikus vezetőjét, felkelések robbantak ki a fővárosban és egyéb, a Liberális Párttal erősen szimpatizáló városokban. A mintegy 200 ezer kolumbiai áldozatot követelő erőszakhullám, a *La Violencia* egészen 1958-ig, 10 éven keresztül zajlott.⁵

A felkelések leverését a konzervatív kormány a parasztság hozzá hű és a rendőrség által támogatott tagjainak felfegyverzésével kívánta véghezvinni.⁶ Erre válaszul több ezer liberálisokhoz hű földműves ragadott fegyvert, akik a Konzervatív Párt bázisainak tartott falvakban és földeken végeztek bosszúhadjáratot. Az ország néhány területén a Kolumbiai Kommunista Párt aktivistái csatlakoztak ezekhez a liberális csoportokhoz, és igyekeztek

² A szervezet pontos jellegét illetően jelen tanulmány az Egyesült Államok besorolását veszi alapul, amely 1997-ben vette fel a külföldi terrorszervezeteket tartalmazó listájára a FARC-ot. Ennek megfelelően a tanulmányban a FARC-ot 1997-ig gerillaszervezetként tüntetik fel, utána pedig terrorszervezetként. U.S. Department of State: Foreign Terrorist Organizations, [online]. Forrás: State.gov [2017. 01. 28.].

³ Michael ALBERTUS – Oliver KAPLAN: Land Reform as a Counterinsurgency Policy: Evidence from Colombia, *Journal of Conflict Resolution*, 57. évf., 2013/2, 204–206. o.

⁴ Keith MORRIS: History. In Jacqueline WEST szerk.: *South America Central America and The Caribbean 2002*, Routledge, 2001, 253. o.

⁵ Angel RABASA – Peter CHALK: *Colombian Labyrinth: The Synergy of Drugs and Insurgency and Its Implications for Regional Stability*, RAND Corporation, Santa Monica, 2001, 23.

⁶ Richard L. MAULLIN: *Soldiers, Guerrillas, and Politics in Colombia*, RAND Corporation, Santa Monica, 1971, 9. o.

kiképezni őket gerilla-hadviselésre. Amellett, hogy a Kommunista Párt megjelenése ideológiai színezetet vitt a politikai erőszakhullámba, a segítségével megalakult gerillacsoporthoz számos tagja később a FARC soraiban is felbukkant.

1953-ban remény csillant fel az erőszakhullám megállítására.⁷ A kolumbiai társadalom által üdvözölt békés puccsal hatalomra kerülő kommunistaellenes Gustavo Rojas Pinilla tábornok nemcsak a két tradicionális párt egyes tagjainak, hanem az Egyesült Államok kormányának a támogatását is élvezte. Ezt kihasználva amnesztiát hirdetett, amit a Liberális és a Konzervatív Párt tagjai, valamint a felfegyverzett parasztság is örömmel fogadott. Azonban az amnesztia lehetősége ellenére néhány, köztük kommunista gerillacsoporthoz az 1948-ban meggyilkolt liberális vezető, Gaitán nevében tovább folytatta a harcot a vidéki területeken. A csoportok felszámolására Rojas tábornok komoly amerikai pénzügyi segítséggel katonai műveletet indított 1955-ben, amelynek eredményeképpen a gerillákat sikerült az Andok vidékén található dzsungelbe szorítani. Itt néhány karizmatikus marxista ideológus önfenntartásra és önvédelemre berendezkedett kommunákat hozott létre, amelyek később „Független Köztársaságokként” lettek ismertek.

Az erőszakhullám ismét fellángolt, amikor a Rojas tábornok egyre inkább korrupttá és autoriterré váló uralmával elégedetlen kolumbiai társadalom tömeges tüntetésbe kezdett a diktátor lemondatására. A szerte az országban megszervezett demonstráció következményeként Rojas tábornok az Egyesült Államokba menekült.

A FARC megalakulása és kezdeti évtizedei

1958-ban végül a konzervatív és liberális politikai elit vetett véget a tíz éve húzódó politikai erőszakhullámnak a két párt fúziójából létrejövő Nemzeti Front megalakítása révén. Az új politikai erő az 1960-as évek elején igyekezett orvosolni a konfliktus forrásának tekintett földbirtokosi viszonyokat a Társadalmi Mezőgazdasági Reform keretében.⁸ Mindazonáltal a meghozott döntések esetében kizárólag a földbirtokosi elit akarata érvényesült, akik befolyásolták a reform intenzitását, földrajzi fókuszát és tartalmát is, aminek eredményeképpen a parasztság helyzete érdemben nem javult.

Ennek következményeként a földbirtokosi viszonyokkal kapcsolatos viták továbbra is napirenden maradtak, és az erőszak is folytatódott a vidéki területeken. 1964-ben a haderő amerikai segítséggel megtámadta és elfoglalta a kommunista vezetésű „Független Köztársaságokat”⁹ 43 gerillának azonban sikerült elmenekülnie Kolumbia hegyvidékes délnyugati területére. A szétszórta „kommunista önvédelmi erők” megmaradt tagjai 1966-ban Manuel Marulanda Vélez tapasztalt gerilla vezetésével a Kolumbiai Kommunista Párt katonai szárnyaként megalakították a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők nevű gerilla-szervezetet, és fegyveres harcot hirdettek a merev politikai és mezőgazdasági struktúrák megváltoztatásáért.

---

⁷ Alfredo MOLANO: The Evolution of the FARC: A Guerrilla Group's Long History, *NACLA Report on the Americas*, 37. évf., 2000/2, 23–31. o.

⁸ ALBERTUS–KAPLAN: *i. m.*, 203.

⁹ RABASA–CHALK: *i. m.*, 24.

Az 1960-as évektől kezdve a szervezet lassú terjeszkedésbe fogott, amelyet egyre növekvő ambíció is jelzett.¹⁰ Míg korábban a FARC tagjai a rendszerváltást és a szociális igazságosságot, így a parasztság érdekeinek védelmét tekintette fő céljainak, egy 1966-os kiáltvány már ambiciózusabb volt e tekintetben. A kiáltvány az egész kolumbiai társadalmat kívánta megszólítani, nemcsak védelmet, hanem oktatást és orvosi ellátást ígérve, valamint népi felkelésre szólítva fel az ország lakosait.¹¹

A szervezet ideológiai alapjait és politikai céljait Jacobo Arenas marxista/kommunista ideológus fektette le.¹² A FARC számára az imperializmus és a globalizmus elleni harc jelentette a fő célkitűzést, ennél fogva elleneztek az Egyesült Államok és a multinacionális vállalatok tevékenységét az országban. Sőt, minden olyan országot, amelynek szándékában állt beleavatkozni Kolumbia belügyeibe, ellenségnek tekintettek. A szervezet vezetői egy, a parasztságra alapozott forradalom kiiktatását és egy szocialista állam létrehozását tekintették az egyedüli módnak arra, hogy elkerülhessék az amerikai befolyást és közvetlen beavatkozást, valamint felszámolhassák a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségeket. Ennek érdekében mind a legális, mind pedig az illegális eszközöket legitimnek tekintették. Ez azt is jelentette, ahogy a későbbi időszak béketárgyalásai mutatták, hogy a szervezet nyitott volt a konfliktus békés, párbeszédre alapuló megoldására, még ha bizonyos előfeltételekkel is (bebörtönzött tagok szabadon engedése, bizonyos területek demilitarizációja). Mindemellett Arenas a kommunizmus ideológiáját használta fel a belső szervezeti működés kialakítására is. Nagy hangsúlyt fektetett a harcosok oktatására a marxista antropológia területén, hogy azok a jövő kommunista világának jó állampolgárai lehessenek. Hangsúlyozta a nemek közötti egyenlőséget és támogatta a női harcosok számának növelését, ami egyes időszakokban a gerillaszervezet teljes létszámának 40%-át is elérte.¹³

A FARC eleinte katonai egységeken ütött rajta, valamint a nagybirtokosok farmjait is lerohanta.¹⁴ E támadások célja katonai felszerelések zsákmányolása, túsok ejtése, az élelmiszerellátás biztosítása és információk szerzése volt. Annak ellenére, hogy az 1966-os kiáltvány az ország kulcsfontosságú területeinek megtámadását tűzte ki célul, a gerillák az ország délnyugati területeire beszorítva valójában a túlélésért küzdöttek a kolumbiai haderő folytonos műveleteivel szemben. Hogy javítsák a szervezet hatékonyságát, több intézkedést is hoztak: egyenruhát és rendfokozati jelzéseket kezdtek viselni, valamint szigorú belső szabályokat alkottak, amelyek súlyos büntetést róttak ki lopás, hirtelen felindulásból elkövetett emberölés és információszivárogtatás esetén. Emellett a FARC igyekezett olyan ernyőszervezetté válni, amely magába olvasztja mindazokat a csoportokat és a parasztság azon tagjait, amelyek csatlakozni kívántak a kormány elleni fegyveres harchoz. Mindezek eredményeképpen a gerillaszervezet létszáma egy év alatt 43-ról 426-ra emelkedett, majd

¹⁰ Uo.

¹¹ René DE LA PEDRAJA TOMÁN: *Wars of Latin America, 1948–1982: The Rise of the Guerrillas*, McFarland, Jefferson, 2013, 195. o.

¹² Anisseh ENGELAND – Rachael M. RUDOLPH: *From Terrorism to Politics*, Ashgate, Aldershot, 2008, 138. o.

¹³ Megan ALPERT: To Be a Guerrilla, and a Woman, in Colombia, [online], 2016. 09. 28. Forrás: Theatlantic.com [2016. 12. 20.].

¹⁴ RABASA–CHALK: *i. m.*, 24.

1970-re elérte a 900-1000 főt.¹⁵ A megnövekedett taglétszám elegendő volt ahhoz, hogy tevékenységi területüket 1969-ben kiterjesszék a stratégiai jelentőségű Magdalena-völgyre is.

Az 1970-es évek elején a Pastrana-kormányzat elhibázott gazdaságpolitikája lehetővé tette a FARC számára a helyzetének konszolidálását.¹⁶ A központi kormány egy új, a gazdag földbirtokosoknak kedvező vidékfejlesztési programot indított el, amely lebontotta a korlátokat a tőkebefektetések előtt. Ennek következményeképpen a földbirtokok koncentrációja tovább növekedett, sok kisbirtokos ellehetetlenült, és a parasztság körében jelentősen emelkedett az elszegényedettek aránya. A kilátástalan helyzet sokakat arra vezetett, hogy megszállják és szétosszák maguk között a nagyobb földbirtokosok földjeit. Ezeket azonban a földesurak és a központi hatalom erőszakkal vette vissza. Mindeközben a kolumbiai városokban nőtt a munkanélküliség, és az ennek nyomán kialakult tüntetésekre válaszul a kormány jelentősen korlátozta a gyülekezési jogot. Mindezen fejlemények sok diákot, értelmiségit, munkást és a földművelő réteg számos tagját győzték meg arról, hogy változást csak a FARC tagjaként érhetnek el.

Ezek az események megerősítették a gerillaszervezet pozícióját, amely 1971-ben újabb „frontot” alakított ki, fennhatósága alá vonva Kolumbia északnyugati, Panamával határos részét.¹⁷ A „front” a FARC esetében az adott területen létrehozott és azt felügyelő gerillaparancsnokságot jelentett, amelynek feladatai közé tartozott a harci feladatok ellátása, a pénzügyi erőforrások biztosítása, valamint a logisztika és a hírszerzés megszervezése is. Igyekezve tovább növelni a szervezet hatékonyságát, a FARC 1974-ben egy vezérkart és egy titkárságot alakított ki; előbbi feladata volt a stratégiai szintű politikai iránymutatás. Pénzügyi erőforrásainak biztosítására, hasonlóan más latin-amerikai gerillaszervezetekhez, mint például a Nemzeti Felszabadító Hadsereg (*Ejército de Liberación Nacional*), a szervezet gazdag földbirtokosokat rabolt el, és váltságdíjat követelt értük. Ahogy azonban az emberrablás bevett gyakorlattá vált a FARC köreibben, úgy csökkent velük szemben a felsőbb társadalmi osztályok toleranciája, továbbá a középosztály támogatása is, amik hosszú távon negatívan befolyásolták a szervezet jövőjét.

A Pastrana-kormányzat vidékfejlesztési programja által elűzött földművesek az ország nyugati részein található, még műveletlen földek felé vették az irányt. Kormányzati támogatás nélkül megélhetésük biztosítása erősen kétséges volt, így sokan kokatermesztésbe fogtak, aminek révén az egyre bővülő felvevőpiacnak és a kedvező éghajlati körülményeknek köszönhetően kis befektetéssel is nagy hozamot tudtak elérni. A FARC eleinte igyekezett ellenállni a fennhatósága alatt álló területeken élő parasztság szándékának, hogy bekapcsolódjanak a termesztésbe. Ennek alapvetően két oka volt: egyrészt a kokatermesztést az „imperialista” megszállás egy formájának tekintették, másrészt attól is tartottak, hogy a kokatermesztéssel meggazdagodott parasztság már nem fogja támogatni harcukat a kormány ellen.¹⁸ Ugyanakkor a FARC politikai vezetése hamar ráébredt, hogy a kokatermesztés tiltása a parasztság támogatásának csökkenését vonja maga után. Emiatt a területeiken

¹⁵ DE LA PEDRAJA TOMÁN: *i. m.*, 196.

¹⁶ MOLANO: *i. m.*, 23–31.

¹⁷ RABASA–CHALK: *i. m.*, 24–25.

¹⁸ MOLANO: *i. m.*, 23–31.

engedélyezték a termesztést, de adót vetettek ki a termesztőkre, a kereskedőkre, a vásárlókra és a megtermelt kokainra egyaránt, csakúgy, mint annak szállítására.

Út a FARC erejének kiteljesedése felé

Az 1980-as éveket követő közel húsz év a FARC erejének kiteljesedéséről, valamint a kormány és a gerillaszervezet közötti sorozatos béketárgyalásokról szólt. A kormány elhibázott békekötési kísérleteinek, a megnövekedett bevételeknek és taglétszámnak, valamint a kolumbiai haderő elleni katonai sikereknek köszönhetően az 1990-es évek végére a FARC sosem látott mértékben erősödött meg, miközben a kolumbiai állam közel került az összeomláshoz.

Az 1982-ben megrendezett VII. Gerillakonferencia jelentős eltolódást eredményezett a FARC stratégiájában.¹⁹ Az egyre növekvő bevételekre alapozva tíz éven belül elérendő célként tűzték ki a teljes hatalomátvételt, valamint döntöttek a korábbinál jelentősen nagyobb volumenű támadások végrehajtásáról is. Ennek demonstrálására felvették a Nép Hadserege (*Ejército del Pueblo*) jelzöt. A konferencia után harcosokat kezdtek küldeni Vietnamba és a Szovjetunióba katonai kiképzésre, valamint tevékenységüket a korábbi vidéki területekről kiterjesztették a közepes méretű városokra és a nyersanyagokban gazdag régiókra, hogy fokozottabb nyomás alá helyezték a kolumbiai kormányt és tovább erősítsék gazdasági bázisukat.

Bár az ország politikai vezetése már az 1970-es évektől kezdve igyekezett tárgyalóasztalhoz ültetni a különböző kolumbiai gerillacsoportokat, köztük a FARC-ot is, jelentősebb előrelépést a kérdésben csak Belisario Betancur elnöknek sikerült elérnie.²⁰ Betancur 1982-ben egy békebizottságot hozott létre azzal a céllal, hogy legalizálja a FARC politikai tevékenységét és a gerillaszervezetet politikai párttá transzformálja.²¹ A tárgyalások megkezdésének nem volt előfeltétele a fegyverekről való lemondás a FARC részéről, az csupán a tűzszünetre korlátozódott, így a békefolyamat megindítása elfogadhatóvá vált a szervezet számára, amelynek vezetősége azzal is számolt, hogy a kormány gyorsan erodálódó legitimitációja és a FARC növekvő népszerűsége jó alkupozícióba juttatja.²² A kormány, a FARC és a civil szervezetek közötti tárgyalások eredményeképp a gerillák 1984-ben bejelentették, hogy felhagynak illegális tevékenységeikkel, és immár politikai pályára lépve igyekeznek elérni az általuk kívánt változásokat.

Azonban a kormánnyal 1984-ben kötött kétoldalú fegyverszünetet a FARC arra használta fel, hogy konszolidálja befolyását és kiterjessze tevékenységét a környező, nyersanyagban gazdag területekre.²³ A mezőgazdasági termékekből, az olajból, az aranyból és a szarvasmarha-tenyésztésből a gerillák komoly bevételre tettek szert. Egyéb bevételi forrásaik közé tartozott a csempészet a Panamát és Kolumbiát elválasztó határon keresztül, illetve

¹⁹ RABASA-CHALK: *i. m.*, 24.

²⁰ Wolfgang S. HEINZ: Guerrillas, Political Violence, and the Peace Process in Colombia, *Latin American Research Review*, 24. évf., 1989/3, 256–257. o.

²¹ June S. BEITTEL: *Peace Talks in Colombia*, Congressional Research Service Report, 2015, 14–15. o.

²² HEINZ: *i. m.*, 257.

²³ RABASA-CHALK: *i. m.*, 25–26.

az azokkal a drokartellekkel folytatott együttműködés is, amelyeknek a feldolgozóüzemei a terjeszkedő terrorszervezet fennhatósága alá kerültek.

A gerillaszervezet 1985-ben komoly lépést tett a politikai síkon történő sikeres érdekérvényesítés felé, ugyanis a Kommunista Párt és a kolumbiai baloldal támogatásával megalakította a Hazafias Front (*Unión Patriótica – UP*) elnevezésű politikai pártot, amely az 1986-os és az 1988-as választásokon jelentős számú helyet szerzett a kétkamarás kolumbiai parlamentben. A politikai párt létrehozása több szempontból is előnyös volt a gerillaszervezet számára.²⁴ Egyrészt megnövelte a konfliktus békés úton történő megoldásának esélyét, amelyre a FARC alapításától kezdve nyitott volt, másrészt jelentős médiafigyelmet irányított az általa fontosnak tartott gazdasági és szociális problémákra, harmadrészt pedig lehetőséget adott a szervezet propagandájának terjesztésére és népszerűsítésére. Azonban a Hazafias Front egyes csoportjai között hamar feszültség keletkezett. Az alapítás utáni években egyre több baloldali értelmiségi, aktivista és más gerillaszervezetek tagjai léptek be a pártba politikai céljaik megvalósítására, akik igyekeztek elhatárolódni a FARC erőszakos akcióitól, hogy ezzel növeljék a párt elfogadottságát és legitimitációját. Ez azonban nehéznek bizonyult, mivel sok UP-tagot vádoltak azzal, hogy politikai előrejutásukat a FARC emberrelés, zsarolás és merényletek révén támogatta, akik cserébe információkkal és pénzügyi segítséggel látták el a gerillákat, továbbá lehetővé tették a FARC tagjai számára, hogy szabadon tevékenykedhessenek olyan területeken, ahol az UP képviselőit választották meg.

Az 1986-ban hatalomra kerülő Virgilio Barco elnök folytatta a tárgyalásokat a FARC vezetőségével, azonban elődjével ellentétben a pénzügyi kompenzációért és politikai garanciákért cserébe nemcsak a gerillák társadalomba való visszaintegrálását, hanem a fegyverek letételét is el szeretne volna érni.²⁵ Ugyanakkor a kormány és a FARC közötti békefolyamatot kölcsönös bizalmatlanság és vádaskodások uralták, amelyekre mindkét fél szolgáltatott okot.²⁶ A tűzszünet ellenére a *Global Terrorism Database* adatai szerint 1984 után, bár a korábrinál kisebb mértékben, de a FARC tovább folytatta a támadásokat a politikai és gazdasági elit, valamint katonai célpontok ellen.²⁷ A Hazafias Front tagjait a Pablo Escobar drogbáró által pénzelt és a kolumbiai hadsereg hallgatólagos jóváhagyásával ténykedő paramilitáris erők részéről sorozatos támadások érték, amelynek a száma különösen magas volt a Barco-adminisztráció első két évében. Becslések szerint a FARC politikai pártjának összesen mintegy 3000 tagját gyilkolták meg az 1980-as évek második felében, köztük két elnökjelöltjüket is. Sok politikai pályára lépett gerillára is hasonló sors várt, akik közül nem egy esélyes lehetett volna akár az elnöki pozícióra is. Az elnöki pozíció megszerzése stratégiai jelentőségű lépés lett volna a Hazafias Front és a FARC tagjai számára.²⁸ A 19. század végétől kezdődően Kolumbia politikai berendezkedése erősen centralizálttá vált annak következtében, hogy jelentősen megnövelték az elnök jogkörét. Mivel az elnök nevezhette ki az állami apparátus minden fontosabb vezetőjét nemzeti, regionális és helyi szinten is, a pozíció birtoklása komoly fegyverténynek számított az ország politikai életében.

²⁴ ENGELAND–RUDOLPH: *i. m.*, 141–142.

²⁵ RABASA–CHALK: *i. m.*, 71–72.

²⁶ MOLANO: *i. m.*, 23–31.

²⁷ Global Terrorism Database, [online]. Forrás: Start.umd.edu [2016. 12. 05.].

²⁸ MAULLIN: *i. m.*, 8.

A sorozatos gyilkosságok miatt egyre kevésbé volt vonzó a gerillák számára a társadalomba való visszailleszkedés, ami rontotta a békefolyamat sikeres kimenetelének esélyeit. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a kormány nem sokat tett az eltűnések és gyilkosságok megfelelő kivizsgálásáért, még kevesebbet a lehetséges elkövetők megbüntetéséért. Az ellene folytatott erőszakhullám miatt a FARC kivitelezhetetlennek minősítette a konfliktus politikai úton történő megoldását, így érdekeinek érvényesítéséért újra katonai eszközökhöz nyúlt. Mikor a gerillaszervezet 1987-ben rajtaütött egy katonai konvojra, a kormány megszakította a békefolyamatot.²⁹

Bár Virgilio Barco és utódja, César Gaviria 1986 és 1994 között jelentős sikereket ért el a kisebb gerillacsoportok kapcsán, a FARC-al folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre.³⁰ Az ezután következő időszakban az ország politikai vezetése és a gerillaszervezet számos tűzszüneti egyezséget kötött egymással, ám ezeket hol az egyik, hol a másik fél szegte meg. A megállapodások legfontosabb elemei változatlanok maradtak ebben az időszakban. A FARC széles körű társadalmi, gazdasági és politikai kérdések megvitatását követelte, míg a kormány a demobilizációra és biztonsági garanciákra helyezte a hangsúlyt.

Mindeközben az 1990-es évek folyamán a terrorszervezet jelentősen megerősödött, és számos területre terjesztette ki a hatalmát. Ezt jól jelzi, hogy becslések szerint a szervezet létszáma 1995 és 2000 között 7000-ról 15-20 000-re nőtt, elérve ezzel mindenkor legnagyobbat méretét.³¹ Növekvő erejét mutatja, hogy az 1990-es évek közepétől kezdve a szervezet a korábbi gerilla-hadviselésről áttért a konvencionális hadviselésre, aminek eredményeképpen a FARC komoly veszteségeket okozó nyílt összecsapásokba bocsátkozott a kolumbiai hadsereggel.³² A gerillák 1997-ben rajtaütöttek egy katonai támaszponton és 22 katonát megöltek. 1998-ban mintegy 1500 gerilla támadta meg a kolumbiai hadsereg felkelők ellen kiképzett elitegységét, amelynek során 70 katona esett el és 30 került fogságba, ami az addigi legsúlyosabb csapásmérés volt a FARC részéről. Ugyanabban az évben a gerillaszervezet egy újabb katonai támaszpontot is megtámadott, 40 halott és 50 sebesült kolumbiai katonát hagyva hátra, több mint százat pedig foglyul ejtve.

A megnövekedett ambíciók jelentősebb volumenű pénzügyi erőforrást igényeltek. Bevételeinek főbb forrásait a politikusokat és nagyobb kereskedelmi vállalatok vezetőit célzó zsarolásokból és emberrablásokból származó bevételek, valamint a drogkereskedelemben való részvétel jelentette, és az utóbbi egyre nagyobb hányadot tett ki. A drogkereskedelemből származó jövedelem növekedése részben az Egyesült Államok kábítószerellenes politikájának volt köszönhető.³³ Annak következményeképpen, hogy Washington

²⁹ RABASA-CHALK: *i. m.*, 71.

³⁰ Uo., 71–73. Virgilio Barco kolumbiai elnöknek nemcsak, hogy sikerült tárgyalásztalhoz ültetnie az M-19 nevű gerillaszervezetet, de azt is elérte, hogy a szervezet amnesztiáért és a politikában való részvételi lehetőségért cserébe lemondjon a fegyveres harcról. Az M-19 az 1989-es parlamenti és elnökválasztáson a szavazatok mintegy 30%-át szerezte meg. Utódja, César Gaviria elnök is hasonló sikerrel tárgyalta a Népi Felszabadítási Front (*Ejército de Liberación Popular*), a Forradalmi Munkáspárt (*Partido Revolucionario de los Trabajadores de Colombia*) és a Quintín Lame nevű gerillaszervezetekkel, aminek eredményeképpen e csoportok végleg lemondtak a fegyveres erőszakról, és politikai síkon igyekeztek érvényesíteni érdekeiket.

³¹ Alfredo Rangel SUÁREZ: Colombia: guerra en el fin de siglo, [online], *América Latina Hoy*, 23. évf., 1999, 29–36. o., 32. o. Forrás: Revistas.usal.es [2017. 01. 03.].

³² Jeremy McDERMOTT: Colombia: The Rise And Fall Of Farc, [online], 2008. 07. 03. Forrás: Telegraph.co.uk [2017. 01. 03.].

³³ Mark PECENY – Michael DURMAN: The FARC's Best Friend: U.S. Antidrug Policies and the Deepening of Colombia's Civil War in the 1990s, *Latin American Politics and Society*, 48. évf., 2008/2, 95–116. o.

csökkenteni igyekezett a Cali és a Medellín drokartellek hatalmát, valamint nyomás alá helyezte a kolumbiai kormányt a kartellek elleni folyamatos fellépésre, a kokatermesztés földrajzi fókusza egyre nyugatabbra, a FARC fennhatósága alatt álló területekre tolódott. Bár a kolumbiai kormányzat gyakran vádolta a szervezet tagjait, hogy „narkógerillák” lennének, ezt a kijelentést érdemes fenntartásokkal kezelni. Ezzel kapcsolatban a washingtoni székhelyű Wilson Center 2014-ben kiadott tanulmánya két fontos tényezőre is felhívja a figyelmet.³⁴ Egyrészt a gerillaszervezet eredete sokkal régebbre nyúlik vissza a kolumbiai kábítószer-kereskedelem kialakulásának időszakánál, és az ebből a tevékenységből származó bevétel csak egy eszköz a FARC politikai céljainak eléréséhez. Másrészt a szervezet magában a koka termesztésében, valamint a kokain gyártásában és kereskedelmében nem vesz részt, hanem az ebből származó hasznot igyekszik lefölözni, például védelmi pénz fejében, és visszaforgatni azt a politikai célkitűzései megvalósításáért folytatott harcba. Bár a FARC éves bevételeinek pontos mértékét nehéz megbecsülni, a fent említett tanulmány évi 1,1 milliárd dollár nagyságú összeget említ, amelynek közel 60%-át, tehát mintegy 660 millió dollárt a drogkereskedelemből származó bevételek alkották 2013-ban.³⁵ Ugyanakkor a washingtoni és medellíni székhelyű Insight Crime civil szervezet ugyancsak 2014-es jelentésének becslése ennél óvatosabb, és mintegy 200 millió dollárra teszi a gerillák ebből a forrásból származó jövedelmét.³⁶

A megnövekedett bevételeknek és taglétszámnak, valamint a kolumbiai haderő elleni sikeres támadásoknak köszönhetően a gerillaszervezet 1998–1999-re erejének teljében volt. Az általa jelentette fenyegetés mértékét jól mutatja, hogy az Egyesült Államok 1997-ben terrorszervezetnek minősítette a FARC-ot.³⁷ 1999-re valós esély mutatkozott arra, hogy a sorozatos katonai vereségeket elszenvedő, gazdasági válságtól sújtott és belpolitikai harcoktól megtépázott Kolumbia összeomlik, és a terrorszervezet az eddigieknél sokkal nagyobb befolyásra tesz szert az országban.³⁸

A FARC gyengüléséhez vezető okok

Nehéz pontosan meghúzni azt a határvonalat, ahonnan a FARC ereje egyértelműen gyengülni kezdett, mert azt több, egymással szoros összefüggésben álló tényező eredményezte a 2000-es évek elejétől. Ide sorolandó a paramilitáris csoportokkal folytatott harc és annak a kolumbiai társadalomra gyakorolt hatása, valamint a kormányzati ellenlépések, beleértve a béketárgyalások ismételt megkezdését, az ország biztonsági szektorának megerősítését és az Egyesült Államokkal folytatott együttműködést. E tényezők alapvetően határozták meg a kormány és a terrorszervezet közötti erőviszonyok alakulását, és lefektették az utat a 2016-ban megkötött békemegállapodáshoz.

³⁴ John OTIS: *The FARC and Colombia's Illegal Drug Trade*, Wilson Center, Washington, 2014, 12. o.

³⁵ Uo., 9.

³⁶ Jeremy McDERMOTT: *The FARC and the Drug Trade: Siamese Twins?* [online], 2014. 05. 26. Forrás: Insightcrime.org [2017. 01. 20.].

³⁷ U.S. Department of State: *Foreign Terrorist Organizations*, [online]. Forrás: State.gov [2017. 01. 28.].

³⁸ Carl Elliott MEACHAM et al.: *Colombia: Peace and Stability in the Post-Conflict Era*, Rowman & Littlefield, 2014, 19. o.

Harc az erősödő paramilitáris szervezetekkel és annak a társadalomra gyakorolt hatása

A paramilitáris szervezetekkel folytatott harc két tekintetben is hozzájárult a FARC gyengüléséhez. Egyrészt támadásaik révén csökkentették a terrorszervezet taglétszámát, valamint komoly konkurenciát jelentettek a drogkereskedelemben, amely miatt a FARC jelentős bevételektől esett el. Másrészt a terrorszervezet és a paramilitáris csoportok közötti egyre kiélezettebb konfliktust a civil lakosság szenvedte meg leginkább, ennek következményeképpen a szervezet társadalmi támogatottsága komolyan csökkent.

A paramilitáris erők, akikről érintőlegesen korábban már volt szó, az 1980-as években jöttek létre a kormány, a hadsereg, a földbirtokosok és a drogkereskedők felkelők elleni stratégiájának kézzel fogható eredményeként.³⁹ Megalapításuk célja kettős volt. Egyrészt vissza kellett állítaniuk a nem létező állami fennhatóságot a vidéki területeken, másrészt csökkenteniük kellett a FARC egyre növekvő befolyását a kábítószer-kereskedelemben, ami nemcsak a drogkartellek profitját fenyegette, hanem a katonaság és az állami adminisztráció tagjainak ebből származó bevételeit is.

Csakúgy, mint kezdetben a FARC, a paramilitáris erők is eredetileg elsősorban önvédelmi céllal jöttek létre. Ehhez a kolumbiai kormány 1960-ban hozott törvényei biztosítottak jogi alapot, amelyek lehetővé tették civil önvédelmi szervezetek létrehozását. A paramilitáris erők létrehozásának ötlete az Egyesült Államok katonai tanácsadói révén jelent meg az országban. Az Egyesült Államok felkelés elleni doktrínája ugyanis kimondja, hogy a felkelők elleni harchoz a katonai, paramilitáris, politikai, pszichológiai és gazdasági eszközök kombinált alkalmazása szükséges.⁴⁰

Bár a paramilitáris erők számára több nyugati állam, köztük az Egyesült Államok és Izrael is támogatást nyújtott, erőforrásaik döntő többsége, mintegy 70%-a drogkartellektől származott. A drogbárók ugyanis nemcsak a bevételeiket féltették: ahogy a FARC erősödött, úgy váltak egyre gyakoribbá a drogkartellek vezetőit és családtagjaikat célzó emberölések és emberrablások. A paramilitáris erők szoros együttműködésben tevékenykedtek a rendőrség és a hadsereg tagjaival, valamint a helyi kormányzati tisztségviselőkkel, amelyek soraiba idővel fokozatosan beszivárogtak, egyre nagyobb befolyást szerezve ezzel a vidéki területeken.

A drogkartellek támogatásával 1997-ben megalakult a Kolumbia Egyesült Önvédelmi Erői (*Autodefensas Unidas de Colombia – AUC*) elnevezésű ernyőszervezet, amely a helyi és regionális paramilitáris szervezetek mintegy 90%-át fogta össze, hogy immáron közös erővel lépjenek fel a terrorszervezet ellen.⁴¹ Véres háború bontakozott ki a FARC és az AUC között, amely az 1998–1999-es években érte el a tetőpontját. Az AUC taglétszáma drasztikusan emelkedett: 1997 és 2000 között 2000-ról 11 200 főre nőtt. Emellett becslések szerint 2001-re a kolumbiai államigazgatási egységek közel 40%-ában voltak jelen fegyveres erőkkel. Idővel az AUC-nak már nemcsak a FARC felszámolása volt a célja, hanem az, hogy minél nagyobb hatalmat építsenek ki saját maguk számára a kolumbiai kormánnyal szemben.

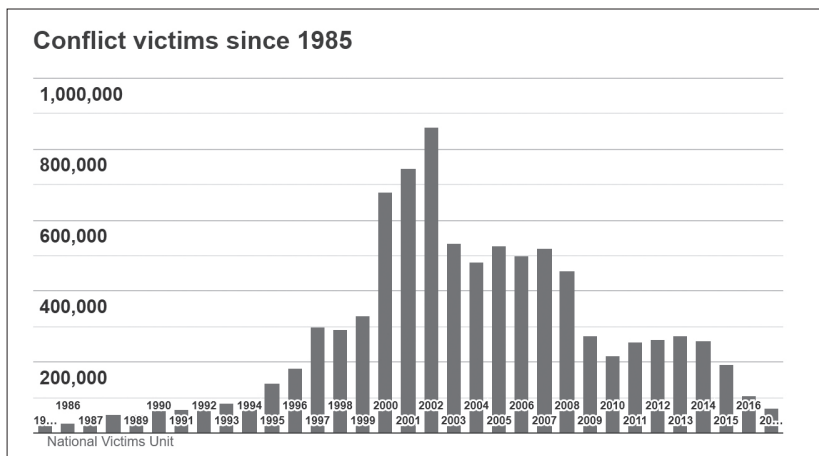
³⁹ Claire METELITS: *Inside Insurgency: Violence, Civilians, and Revolutionary Group Behavior*, NYU Press, 2009, 100–118. o.

⁴⁰ Winifred TATE: Paramilitaries in Colombia, *The Brown Journal of World Affairs*, 8. évf., 2001/1, 164. o.

⁴¹ BEITTEL: *i. m.*, 11.

A két szervezet közötti konfliktus árát pedig nemcsak a FARC tagjai, hanem a civil lakosság is megfizette.⁴² Az AUC, hogy megfélemlítse a helyi lakosságot, s ezzel elrettentsen a terrorszervezet támogatásától, több tízezer civil sérelmére követett el emberrablást, nemi erőszakot, kínzást és tömeges gyilkosságot, valamint sokukat erőszakkal űzött el otthonából. Becslések szerint a paramilitáris erők kétszer annyi civilt öltek meg, mint a FARC.⁴³ 1998 és 2001 között a politikai célból elkövetett emberölések száma megduplázódott, elérve az átlag napi 20 gyilkosságot. 2000-ben ezek 85%-át paramilitáris csoportok, vagy az államapparátushoz köthető személyek követték el, míg 15%-ukat a FARC és különböző gerillacsoportok.⁴⁴

1. ábra: A kolumbiai konfliktusban elhunyt civilek számának változása

Forrás: ALSEMA: *i. m.*

A paramilitáris csoportok tevékenysége révén a konfliktus tovább eszkalálódott, stratégiájának megváltoztatására kényszerítve ezzel a FARC-ot.⁴⁵ Míg korábban a terrorszervezet a vidéki parasztság védelmezőjeként és képviselőjeként tűnt fel a kormánnyal szemben, az 1990-es évek második felére a helyi lakossággal fenntartott kapcsolata egyre erőszakosabb jelleget öltött. Ahogy a félkatonai szervezetek mindinkább kiterjesztették hatalmukat a vidéki területeken, és egyre több rendőrt, katonát és helyi tisztségviselőt állítottak maguk mellé, úgy a FARC számára egyre kevésbé volt világos, ki támogatja őket és ki nem. Emellett jelentős tényező volt az is, hogy a Hazafias Front felmorzsolása után a FARC nem látott lehetőséget akarátának politikai úton történő érvényesítésére, így újra az agresszívabb katonai eszközökhöz folyamodott, ami megnövekedett erőforrásigénnyel járt. Ezért a korábbiánál is fontosabbá vált, hogy a vidéki területeken élők támogatását fenntartsa, illetve, hogy

⁴² Adriaan ALSEMA: Colombia's 2016 Peace Process, Fact Sheet, [online], 2016. 09. 25. Forrás: Colombiareports.com [2017. 01. 13.]. Bár a konfliktus áldozatainak száma forrásonként eltérő, az ábra adatainak arányai jól mutatják a konfliktus intenzitásának fokozódását a 2000-es évektől kezdve.

⁴³ Caitlin TRENT: AUC, [online], 2012. 12. 05. Forrás: Colombiareports.com [2017. 02. 01.].

⁴⁴ TATE: *i. m.*, 168.

⁴⁵ METELITS: *i. m.*, 107–118.

minél gyorsabban és minél nagyobb mennyiségben szerezzen pénzügyi erőforrásokat a helyi lakosságtól, amit azonban csak erőszakos eszközökkel és megfélemlítéssel tudott elérni.

Ezek eredményeképpen a FARC egyre gyanakvóbbá és agresszívabbá vált a fennhatósága alatt álló területeken élő helyi civil lakossággal szemben. Ennek következményeként a velük folytatott együttműködésre vonatkozó szigorú szabályok lazultak. Bár korábban a terrrorszervezet szigorú fegyelmet tartott soraiban, és kivizsgált minden tagjai által elkövetett kihágást, az 1990-es évek közepétől már nem büntették a civilek ellen elkövetett, engedély nélküli agressziót. Ezenfelül, hogy minél hamarabb pótolja a paramilitáris erőkkel és a kormánnyal szemben folytatott harc során elesett tagjait, a szervezet elkezdett gyerekeket is toborozni soraiba. Változott a célpontok köre is. Míg korábban elsősorban a magas rangú diplomatákat, a rendőr- és katonatiszteket, valamint a tisztségviselőket támadták, addig a paramilitáris erők megjelenésével már azok a civilek vagy olykor egész falvak is célkeresztbe kerültek, akik és amelyek kapcsán felmerült a gyanú, hogy támogatják a paramilitáris csoportokat.

A FARC és a paramilitáris erők kereszttüzében rekedt helyi lakosságtól egyre nagyobb áldozatokat követelt az eszkalálódó konfliktus, aminek következményeként a FARC (és a paramilitáris szervezetek) társadalmi megítélése egyre negatívabb lett. 1999 októberében került sor Kolumbia történetének legnagyobb tüntetésére. 15 városban közel 13 millió kolumbiai vonult az utcákra a béketárgyalások felgyorsításáért és a civilek elleni erőszak beszüntetéséért, amely 1964 óta addig már közel 120 ezer civil áldozatot szedett.⁴⁶

A kolumbiai kormány ellenlépései

A FARC gyengüléséhez vezető második tényezőt a kolumbiai kormány intézkedései jelentették. Az ország vezetése három területen látott hozzá a terrrorszervezet erejének megengedéséhez. Ismét tárgyalóasztalhoz ültette a szervezet vezetőségét, valamint nekikezdett az ország biztonsági szektorának erősítéséhez és fokozta az Egyesült Államokkal folytatott együttműködést. Bár a kezdeti lépéseket nem koronázta siker, a 2000-es évek közepére beértek a korábban indított állami kezdeményezések, amelyek előfeltételei voltak a 2012-ben megindult béketárgyalásoknak.

Az 1998-ban hatalomra kerülő Andrés Pastrana elnököt a fokozódó erőszak arra készítette, hogy a következő évben folytassa az elődei által megkezdett béketárgyalásokat.⁴⁷ A két oldal célkitűzései a korábbi tárgyalásokhoz képest nem változtak. A terrrorszervezet széles körű társadalmi, gazdasági és politikai kérdések megvitatását követelte, míg a kormány a demobilizációra és biztonsági garanciák kikötésére helyezte a hangsúlyt. Fontos változás volt azonban, hogy a FARC ereje jelentősen megnőtt mind taglétszámát, mind pedig pénzügyi erőforrásait tekintve. Tárgyalópozícióját tovább erősítette, hogy a kolumbiai kormány a FARC-tól elszenvedett vereségek, a mélyponton lévő gazdaság és a belpolitikai zűrzavar következtében közel állt az összeomláshoz.⁴⁸ A tárgyalások kezdetekor a terrrorszervezet Kolumbia területének 40%-át uralta, a központi vezetés befolyása az ország mint-

⁴⁶ Millions March For Colombia Peace, [online], 1999. 10. 25. Forrás: BBC.co.uk [2016. 12. 30.].

⁴⁷ RABASA-CHALK: *i. m.*, 73.

⁴⁸ BEITTEL: *i. m.*, 6.

egy 16%-ában teljesen megszűnt. Egy 1999 nyarán közzétett közvélemény-kutatás szerint a kolumbiai társadalom többsége úgy gondolta, hogy a FARC a jövőben akár át is veheti a hatalmat.⁴⁹

Pastrana elnök jelentős, Svájc területével közel megegyező nagyságú területet bocsátott a FARC részére, hogy az engedménnyel tárgyalóasztalhoz ültesse a szervezetet. A Pastrana-kormányzat és a terrorszervezet közötti béketárgyalások többször megszakadtak, mivel a FARC úgy gondolta, hogy a kormány nem tartja be a tárgyalások alapját képező megállapodás pontjait, így például nem lép fel határozottabban a FARC-ot támadó paramilitáris erőkkel szemben. Ugyanakkor a szervezet nem volt érdekelt a béketárgyalások gyors lezárásában, mivel azokat arra használta fel, hogy pénzügyileg és katonailag egyaránt tovább erősödjön.⁵⁰ Sőt, nemzetközi segítséget is felhasznált tagjainak kiképzésére. Az Ír Köztársasági Hadsereggel (*Irish Republican Army – IRA*) folytatott együttműködés révén a FARC jelentős előrelépést ért el a robbanóeszközök alkalmazása területén.⁵¹ Mivel továbbra sem hagytak fel a civilek, a rendőrség és a katonaság tagjai, valamint a kormányzati tisztviselők és üzletemberek elleni robbantásos és tűzfegyverekkel végrehajtott támadásokkal, Pastrana 2002-ben végleg megszakította a békefolyamatot.⁵² Bár rövid távon a béketárgyalások következményeként a FARC, valamint egyes baloldali gerilla- és a paramilitáris szervezetek tovább erősödtek, illetve az erőszak, a bűnözés, az emberi jogi jogsértések és a drogkereskedelem volumene sosem látott méreteket öltött, a biztonsági környezet romlása hosszabb távon megágyazott a Pastrana-adminisztráció után hatalomra került Álvaro Uribe elnök sokkal keményebb fellépésének, ugyanis 2002-re a társadalom elvesztette hitét a szervezettel folytatott harc békés úton történő lezárásának lehetőségében.⁵³

Bár a fent említett tárgyalások csak áttételesen járultak hozzá a terrorszervezet erejének gyengüléséhez, Pastrana kormánya két fontos és közvetlen lépést is tett a FARC felszámolásához vezető úton, amelyek eredményei csak évekkel később lettek tapasztalhatók.⁵⁴ Egyrészt megkezdte a haderő modernizációját, amelynek eredményeképpen az elnök hivatali idejének végére a kolumbiai fegyveres erők morálja és képességei jelentősen javultak. Másrészt rendezte Kolumbia viharos kapcsolatát az Egyesült Államokkal, ami lehetővé tette az úgynevezett Kolumbia-terv (*Plan Colombia*) megalkotását: ez jelentős, 2016 végéig összesen mintegy 10 milliárd dollár értékű amerikai pénzügyi, katonai és diplomáciai segítségre alapozva hozzájárult a terrorszervezet gyengüléséhez.⁵⁵ Az eredetileg hat évre szóló, majd később többször megújított terv átfogó megoldást igyekezett kínálni a kolumbiai állam egészének megerősítésére. Amellett, hogy célkitűzései közé tartozott a gazdasági fejlődés elősegítése, a demokratikus intézmények és a jog uralmának megerősítése, vala-

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Center for Complex Operations: *Impunity: Countering Illicit Power in War and Transition*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016, 162. o.

⁵¹ Jeremy McDERMOTT: *IRA Training Haunts Colombia's Guerrilla War*, [online], 2007. 08. 03. Forrás: Telegraph.co.uk. [2017. 01. 11.].

⁵² Global Terrorism Database, [online]. Forrás: Start.umd.edu. [2016. 12. 05.].

⁵³ BEITTEL: *i. m.*, 6.

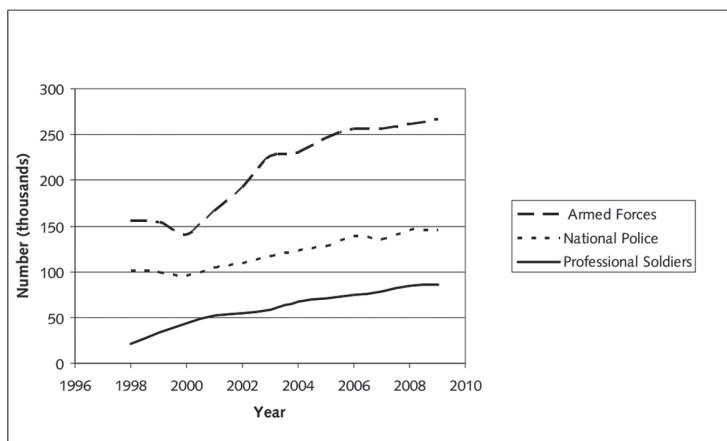
⁵⁴ Peter DESHAZO – Phillip McLEAN: *Countering Threats to Security and Stability in a Failing State Lessons from Colombia*, Rowman & Littlefield, 2009, 11. o.

⁵⁵ Connie VEILLETTE: *Plan Colombia: A Progress Report*, Congressional Research Service Report, 2005.

mint az emberi jogok védelme, kulcsfontosságú területe a FARC fő bevételének számító drogkereskedelem visszaszorítása volt.

Álvaro Uribe, Kolumbia új elnöke a kampányában tett ígéreteihez híven és a társadalom növekvő támogatását maga mögött tudva szakított elődje óvatos megközelítésével, és keményen lépett fel a FARC-al, a kisebb baloldali gerillacsoportokkal és a paramilitáris szervezetekkel szemben.⁵⁶ Stratégiáját alapvetően a Pastrana idején megindult haderőreform folytatására, illetve a *Plan Colombia* keretében rendelkezésre álló pénzügyi támogatásra alapozta, amely utóbbi 2002 és 2009 között a biztonsági szektorra szánt kiadások mintegy 10%-át fedezte. Uribe „demokratikus biztonság” elnevezésű politikájának fókuszában két terület állt: az államhatalom kiterjesztése az ország egész területére, valamint az állampolgárok védelme az illegális fegyveres és bűnözői csoportoktól. A biztonsági szektor megerősítésére különös hangsúlyt fektetett. Bár a szektor GDP-arányos költségvetése 2002 és 2006 között minden évben 5% körül mozgott, az erősödő gazdaságnak köszönhetően mindez dollárban kifejezve 2,3 milliárdos növekedést jelentett, 4,6-ról 6,9 milliárd dollárra. A biztonsági szektorra szánt erőforrások mértéke Uribe második ciklusa alatt is magas maradt. Emellett 2002 és 2009 között a fegyveres erők létszámát 39%-kal, míg a rendőrségét 32%-kal bővítette. Fontos kiemelni, hogy ugyanebben az időszakban a fegyveres erőknél jelentősen megemelkedett a hivatásos katonák száma, 55 ezerről 86 ezerre, amely nemcsak mennyiségi, hanem minőségi javulást is eredményezett.

2. ábra: A kolumbiai biztonsági szektor méretének növekedése

Forrás: DESHAZO–MCLEAN: *i. m.*, 21.

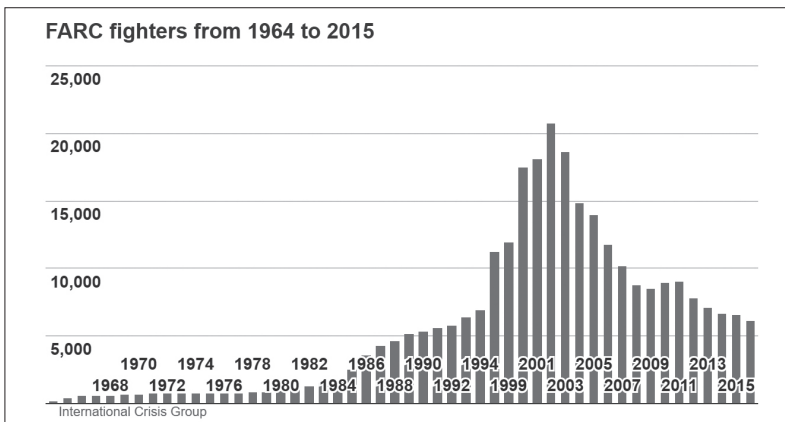
2010-re, Uribe leköszönésekor a haderő és a rendőrség létszáma elérte a 283 ezer, illetve a 159 ezer főt.⁵⁷ Mindezek mellett komoly amerikai kiképzési és haditechnikai segítségnyújtással több olyan terület fejlesztésére is sor került, mint a hírszerzés, a kommunikáció, a kiképzés, a haderőstruktúra, a toborzás vagy az éjszakai harci műveletek.

⁵⁶ DESHAZO–MCLEAN: *i. m.*, 18–37.

⁵⁷ BEITTEL: *i. m.*, 13.

A végrehajtott reformok eredményeképpen a haderő hatékonysága jelentősen megnőtt. 2003 elején a *Plan Patriota* keretében a kolumbiai haderő a 2002-es évhez viszonyítva 55%-kal növelte műveleteinek számát a FARC ellen.⁵⁸ A terrorszervezet erői fokozatosan gyengültek és veszítették el a fennhatóságuk alá tartozó területeket, miközben visszaszorultak az ország távolabbi régióiba és dzsungelbe.⁵⁹ Ezek a katonai sikerek döntő mértékben járultak hozzá a későbbi béketárgyalások 2012-es megindulásához. Az intenzív offenzívának köszönhetően 2012-re ugyanis a FARC taglétszáma a korábbi 15-20 ezerről mintegy 7000 főre zsugorodott.⁶⁰ A csökkenés nem csak a harcokban elesettek magas számával magyarázható, hiszen a sorozatos kudarcok miatt nagyfokú dezertálási hullám indult meg: 2006 és 2008 között mintegy 3000 fő hagyta el a FARC sorait, köztük sok veterán tag is.⁶¹ A veszteségek a terrorszervezet vezetését sem kímélték. A FARC elvesztette több magas rangú vezetőjét, köztük a szervezet alapítóját, Manuel Marulandát is, illetve a vezetés számos tagját kiadták az Egyesült Államoknak, ahol a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos tevékenységük miatt kellett az igazságszolgáltatás előtt felelniük.

3. ábra: A FARC taglétszámának változása

Forrás: ALSEMA: *i. m.*

A veszteségek jelentős mértékben kihatottak a szervezet támadóképességeire, amely becslések szerint 2002 és 2008 között 70%-kal csökkent, és kisméretű rajtaütésekre korlátozódott.⁶² Az illegális baloldali fegyveres szervezetek és a paramilitáris csoportok elleni fellépés eredményeképpen 2002 és 2006 között, Uribe első elnöki terminusa alatt a gyilkosságok száma 40%-kal, míg az emberrablások száma 80%-kal csökkent Kolumbiában.⁶³

⁵⁸ International Crisis Group: *Colombia: La Política De Seguridad Democrática Del Presidente Uribe*, Bogotá/Brussels, 2003, 8. o.

⁵⁹ ALSEMA: *i. m.* Bár a FARC taglétszámát és annak alakulását a források eltérően adják meg, a vonatkozó ábra adatainak arányai jól mutatják a szervezet erejének drasztikus gyengülését.

⁶⁰ ALSEMA: *i. m.*

⁶¹ DESHAZO-MCLEAN: *i. m.*, 23.

⁶² Fundación Seguridad y Democracia: *El Debilitamiento de los Grupos Irregulares en Colombia 2002–2008*, Bogotá, 2009, 5. o.

⁶³ DESHAZO-MCLEAN: *i. m.*, 39–41.

Út a békemegállapodás felé

A 2010-es évet követő időszak legfontosabb fejleményei a béketárgyalásokhoz kötődtek. A korábbi időszakban jelentősen meggyengült terrorszervezet kész volt politikai úton megoldást találni a konfliktusra, amire a kolumbiai kormány is nyitott volt. A 2016 végén megkötött békemegállapodáshoz hosszú évekig elhúzódó tárgyalások vezettek, amelyek során számos kényes kérdést kellett megoldaniuk a tárgyaló feleknek. Ide tartozott a földkérdés és a vidéki területek fejlesztése, a FARC tagjainak részvétele a politikai életben, visszaintegrálásuk a társadalomba, a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos kérdések, az emberi jogi jogsértések kivizsgálása és az áldozatoknak fizetendő jóvátétel, valamint a szervezet tagjainak lefegyverzése és a békemegállapodás rendelkezéseinek gyakorlati végrehajtása.

2010-ben Juan Manuel Santost, az Uribe-kormány korábbi védelmi miniszterét választották meg Kolumbia elnökének, aki folytatta a társadalom körében népszerű, agresszív, felkelés elleni politikáját, különös hangsúlyt fektetve a FARC legmagasabb rangú vezetőinek kiiktatására.⁶⁴ Egy héttel azután, hogy a kolumbiai haderő 2011 novemberében megölte a terrorszervezet legfelsőbb vezetőjét, Alfonso Canot, a FARC bejelentette, hogy kész a politikai párbeszéd indítására a kormánnyal, ami 2012-ben kezdődött meg.

A kormány béketárgyalások kapcsán alkalmazott stratégiája számára a Betancur-és a Pastrana-kormányzat békekötésre irányuló, végül meghíusult kísérletei voltak irányadók. Betancurnak, bár 1982-ben sikerült elérnie, hogy a FARC tárgyalóasztalhoz üljön, de a politikai életbe történő integrálásuk kudarcba fulladt, mikor a szervezet által alapított párt, a Hazafias Front tagjait megtizedelték a paramilitáris erők és drogbárók, aminek következtében a terrorszervezet eltávolodott a politikai megoldásoktól, és visszatért a katonai eszközökkel történő érdekérvényesítéshez. Világos volt, hogy megfelelő biztonsági garanciák nélkül a terrorszervezet tagjai nem vehetők rá a tárgyalások megkezdésére. Emellett fontos tanulság volt Santos számára a Pastrana-kormányzat hibásnak bizonyuló békülékeny politikája és az ennek keretében a FARC számára létrehozott demilitarizált zóna, amelyet a terrorszervezet a béketárgyalások ideje alatt arra használt fel, hogy megerősödjön és tovább terjessze hatalmát.

A béketárgyalások főbb pontjai

A 2012-ben megkezdődött béketárgyalások hat fő témaköre a következő volt:

- a földkérdés megoldása és a vidéki területek fejlesztése;
- a FARC tagjainak részvétele a politikai életben;
- a szervezet tagjainak visszaintegrálása a társadalomba;
- a kábítószerkérdés;
- az emberi jogi jogsértések kivizsgálása és jóvátétel fizetése az áldozatoknak;
- a szervezet tagjainak lefegyverzése és a békemegállapodás rendelkezéseinek végrehajtása.

⁶⁴ BEITTEL: *i. m.*, 15.

A béketárgyalásokat a kolumbiai lakosság döntő többsége (77%) támogatta, bár sikeres befejezésüket illetően sokan szkeptikusak voltak.⁶⁵ Ennek ellenére 2013 végére két pontban is sikerült megegyezniük a tárgyaló feleknek: a vidéki területek fejlesztése és a földkérdés megoldása, valamint a FARC tagjainak politikai részvétele ügyében.

A legkevésbé problematikus pont a földkérdés és a vidéki területek fejlesztése volt, így nem volt véletlen, hogy ezen a téren sikerült leghamarabb megállapodásra jutni. A témakör kritikus fontosságú volt a FARC számára, hiszen ez adta legitimitációjának alapját. A megállapodás fő célja a városi és vidéki területek életkörülményei közötti különbségek kiegyenlítése volt.⁶⁶ Ennek érdekében döntöttek egy úgynevezett „földbank” létrehozásáról, amely a megművelhető földek újraelosztásáért felel.⁶⁷ A megállapodás értelmében a földművesek megfelelő jogi és rendőri védelmet kapnak, sor kerül az infrastruktúra fejlesztésére, valamint kölcsönök folyósítására, technikai segítségnyújtásra, marketing-tanácsadásra és egyéb lépések megtételére a vidéki szegénység felszámolása érdekében.

A FARC tagjainak politikai integrációját elősegítendő megállapodás alapvető célja az ellenzéki mozgalmak politikai életben való részvételének megkönnyítése volt, amelyek így vonzóbbá válnak a terrorszervezet tagjai számára. Ez magában foglalja a politikai ellenzék jogainak garantálását a kolumbiai intézményrendszerben, a médiához való jobb hozzáférést, új politikai pártok alapításának könnyebbé tételét, az ellenzék, különösen a FARC politikai jelöltjei biztonságának garantálását, továbbá a választások átláthatóságának és a nők részvételének biztosítását. A FARC tagjai számára 2018-tól kezdődően két terminuson keresztül minimum öt-öt mandátumot biztosítanak a kolumbiai felső- és alsóházban. Bár szavazati jogot nem kapnak, de felszólalhatnak a békemegállapodás végrehajtásával kapcsolatos kérdésekben.

2014-ben sikerült egyezsége jutni a kábítószer-termesztéssel és -kereskedelemmel kapcsolatos kérdésekben.⁶⁸ A megállapodás kulcsfontosságú kijelentése volt, hogy nincs kapcsolat a kábítószer-kereskedelem és a konfliktus gyökerei között.⁶⁹ A dokumentum leszögezi, hogy a kokatermesztés elterjedését a vidéki földműves réteg marginalizáltsága és elszegényesedése, a kormányzati intézmények jelenlétének hiánya, valamint a kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó szervezett bűnözői csoportok tevékenysége váltotta ki. Ezzel a kormány elismerte, hogy a terrorszervezet működésének nem meghatározó eleme a kábítószer-kereskedelem, amivel a kormány deklarálta, hogy a FARC-ot nem szervezett bűnözői csoportnak, hanem politikai szervezetnek tekinti, megkönnyítve ezzel a tagok társadalomba való visszaintegrálását és a politikai életben való részvételüket.⁷⁰ Emellett a kormány ígéretet tett arra is, hogy a helyi döntéshozatali szervek bevonásával strukturális szintű fejlesztési programokat indít a vidéki területeken, hogy elsősorban a kokatermesztő földművesek számára megfelelő gazdálkodási és bevételi alternatívát nyújtson. A drogter-

⁶⁵ 77% De Los Colombianos Apoya El Diálogo De Paz Con Las FARC, [online], 2012. 09. 12. Forrás: Eluniversal.com [2017. 01. 14.].

⁶⁶ Breanne HATAWAY: The FARC's Drug Trafficking as Political Crime: Determining the Success of Colombia's Peace Talks, *North Carolina Journal of International Law*, 41. évf., 2015/1, 173. o.

⁶⁷ BEITTEL: *i. m.*, 21.

⁶⁸ OTIS: *i. m.*, 12.

⁶⁹ Comunicado Conjunto No. 36, La Habana, 2014, 1. o.

⁷⁰ HATAWAY: *i. m.*, 175.

mesztés és -kereskedelem kapcsán a kormány szigorúbb fellépést tűzött ki célul az állami intézmények drogokkal kapcsolatos korrupciós ügyei, a pénzmosás, valamint a kábítószer-kereskedelem visszaszorítása terén, míg a FARC ígéretet tett arra, hogy nem folytat semmilyen kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos tevékenységet.

2015-ben a felek megegyeztek a konfliktus során elkövetett bűncselekmények kivizsgálásának módjáról, valamint az áldozatoknak járó jóvátétel és igazságszolgáltatás kérdéseiről.⁷¹ A megállapodás elsősorban „kárpótló” megközelítést alkalmazott, amelyben az elkövetők megbüntetése helyett az áldozatok igényeire és a megbékélésre helyezték a hangsúlyt. Ennélfogva az egyezmény a lehető legnagyobb mértékű amnesztiát igyekezett adni a FARC tagjainak. A megelőző tárgyalásokon 60 áldozat vett részt az ország különböző régióiból, mindkét nemet és számos etnikumot képviselve. Döntöttek arról, hogy nemzetközi bírók részvételével speciális bíróságokat hoznak létre a terrrorszervezet, a kormányerők és a paramilitáris erők által elkövetett jogsértések kivizsgálására. A FARC azon tagjai, akik nem követtek el háborús bűncselekményeket, amnesztiát kapnak és reintegrációs programban vesznek részt. A megállapodás a háborús bűntetteket vagy más, súlyos emberi jogi jogsértéseket elkövető személyekkel szemben is megengedőbb: azok, akik az eljárás megindulása előtt beismerő vallomást tesznek, és teljes mértékben együttműködnek a hatóságokkal, elkerülik a börtönbüntetést. Helyette öttől nyolc évig terjedő időszakban közmunkát kell végezniük, például részt venni a szervezet által elhelyezett taposóaknak felszámolásában, valamint korlátozzák egyes szabadságjogaikat, így például a szabad mozgáshoz való jogukat. Azok, akik már az eljárás megindulása után tesznek vallomást, öttől nyolc évig terjedő letöltendő börtönbüntetést kapnak. Végül pedig azokat, akiket beismerő vallomás nélkül ítélnek el, húsz évig terjedő szabadságvesztéssel sújtják.

A fegyveresek leszerelése ügyében a felek abban állapodtak meg, hogy a szervezet tagjai az ENSZ által felügyelt táborokban teszik le a fegyvert a megállapodás hatályba lépését követő 180 napos időtartamon belül, ahol aztán megindulhatnak a reintegrációt segítő képzési és oktatási programok. A drogbárók és egyéb, a FARC-al szemben ellenséges szervezetek elleni védelmet a kolumbiai haderő biztosítja a táborok számára. A kolumbiai kormány ígéretet tett arra is, hogy a tárgyalási pontok lezárása után a békemegállapodás népszavazásra bocsátja, amely után, annak sikeres kimenetele esetén, megkezdődhet az egyezményben foglaltak végrehajtása.

A békemegállapodás kudarca

Annak ellenére, hogy az előzetes felmérések szerint a kolumbiai társadalom támogatta a békemegállapodásban foglaltakat, az október 2-án megrendezett népszavazáson a szavazók 50,2%-a elutasította az egyezményt, megakadályozva ezzel végrehajtásának megkezdését.⁷² A végeredmény nyilvánosságra hozatala után mind a kolumbiai kormány, mind pedig a FARC vezetősége sietett kijelenteni, hogy a két fél közti tűzszünet továbbra is érvényes, és mindent meg fognak tenni azért, hogy a konfliktust békés úton zárhassák le.

⁷¹ Uo., 176.

⁷² Colombia Referendum: Voters Reject Farc Peace Deal, [online], 2016. 10. 03. Forrás: BBC.com. [2017. 01. 05.]

A nemmel szavazók táborát Santos elődje, Álvaro Uribe vezette, aki a kolumbiai társadalom azon részének hangját képviselte, amely szerint a kormány olyan nagy engedményeket tesz a terrorszervezet számára, hogy az már szinte a megadással egyenlő.⁷³ A békemegállapodás tartalmának ellenzői alapvetően négy problémás területet emeltek ki.⁷⁴

Az egyik legnagyobb ellenállás a súlyos emberi jogi jogsértéseket elkövetők felelősségére vonása kapcsán mutatkozott meg. A megállapodás a lehető legnagyobb mértékű amnesztiát igyekezett biztosítani a FARC tagjainak, amit sokan elfogadhatatlannak tartottak. Emellett a politikai bűncselekmények pontos meghatározása is elmaradt, így például kérdés volt, hogy a FARC kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos tevékenysége vajon ebbe a kategóriába esik-e. A szervezet számára kulcsfontosságú volt, hogy e tevékenységét politikai természetűnek minősítsék, mert ebben az esetben tagjaira nem terjed ki az Egyesült Államok és Kolumbia közötti kiadatási egyezmény hatálya.⁷⁵

A nemmel szavazók sérelmezték azt is, hogy míg a FARC tagjai által az áldozatoknak fizetendő jóvátétel mértéke tisztázatlan maradt, addig a szervezet minden leszerelt tagja két-éves időszakra maximum 8500 dollárig terjedő állami segítséget kap a társadalomba való visszatéréshez. A megállapodás értelmében a FARC-nak anyagi jóvátételt kellett fizetnie a konfliktus áldozatainak, ugyanakkor az nem volt tisztázva, hogy ezen pontosan mit is kell érteni. További probléma volt, hogy a FARC ingóságainak pontos listája nagymértékben a szervezet tagjainak vallomásaitól függött, akik azonban vonakodtak bevallani az illegális tevékenységből származó bevételeik mértékét. Ezt az a rendelkezés is nagyban megnehezítette, amelynek alapján a törvénytelen forrásból származó ingóságokat elkobozták volna a FARC tagjaitól.

Kényes pontnak bizonyult a szervezet tagjai politikai integrációjának kérdése is, ugyanis sokan nem tudták elfogadni azt, hogy a két terminusra a FARC tagjai számára garantált tíz helyet esetleg olyan vezetők tölthetik be, akik súlyos emberi jogi jogsértéseket követtek el.

Az utolsó vitatott terület a békemegállapodásnak a kolumbiai alkotmányba való illesztése volt. A FARC ezt azért tartotta elengedhetetlen fontosságúnak, mert félték attól, hogy egy esetleges kormányváltással újratárgyalhatják az egyezményt, a korábbinál keményebb feltételekkel.

Az új megállapodás

A sikertelen referendumot követően a FARC és a kormány megkezdte a tárgyalásokat a békemegállapodás felülvizsgálatáról. Ezek eredményeképpen Santos 2016. november 12-én bemutatta az új egyezményt.⁷⁶ Az elődjével szemben megmutatkozó negatív társadalmi reakció ellenére a 310 oldalas dokumentumot az október 2-ai állapotokhoz képest csak né-

⁷³ Danielle RENWICK – Claire FELTER: Colombia's Civil Conflict, [online], 2017. 01. 11. Forrás: Cfr.org [2017. 01. 20.].

⁷⁴ Mimi YAGOUR: How Rejected FARC Peace Deal Compares to Earlier Paramilitary Pact, [online], 2016. 10. 05. Forrás: Insightcrime.org [2017. 01. 22.].

⁷⁵ HATAWAY: *i. m.*, 177–179.

⁷⁶ Acuerdo Final Para La Terminación Del Conflicto Y La Construcción De Una Paz Estable Y Duradera, [online], 2016. 11. 12. Forrás: Eltiempo.com [2017. 01. 23.].

hány helyen módosították, ráadásul a FARC tagjainak politikai részvételével kapcsolatos rendelkezések változatlanok maradtak.⁷⁷

A szervezet tagjainak büntetése kis mértékben szigorodott. Ahogy fent kifejtettük, az eredeti megállapodásban foglaltak szerint bármilyen súlyos emberiség elleni bűntettet is követtek el a terrorszervezet tagjai, amennyiben teljes mértékben együttműködnek a hatóságokkal, büntetésük időtartama maximum nyolc évig terjedhet. Ez az új egyezményben sem változott, ugyanakkor a „korlátozott szabadságjogok” tartalmát tisztázták és szigorították. Ennek értelmében a FARC elítélt tagjai csak egy jelentősen korlátozott kiterjedésű földrajzi területen belül mozoghatnak a büntetésük időszaka alatt.

A konfliktus áldozatainak kártalanítására kapcsán a FARC beleegyezett abba, hogy közvéleményi ingóságainak teljes listáját, beleértve a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatosakat is, és beszolgáltatja őket a hatóságoknak. Amennyiben ezt mégsem teszik meg, úgy elvesztik azon kedvezményeiket, amelyekben az általuk elkövetett bűncselekmények miatti felelősségre vonás során részesülhetnek.

Szigorúbb elbírálás alá esnek továbbá a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos ügyek is. Bár a korábbi megállapodás ezeket az ügyeket általánosan politikai bűncselekményeknek minősítette, az új egyezmény értelmében a bíróság minden egyes esetet külön-külön fog megvizsgálni, hogy eldöntse, az vajon valóban politikai természetű volt-e, vagy sem.

A tárgyaló felek továbbá elálltak attól, hogy az egész egyezményt az alkotmányba foglalják. Ehelyett csupán az emberi jogokkal és a nemzetközi humanitárius joggal kapcsolatos rendelkezések kerülnek a kolumbiai alkotmányba.

Tanulva az októberi fiaskóból, Santos az újratárgyalt megállapodást nem bocsátotta népszavazásra, hanem a Kongresszuson keresztül ratifikáltatta november 24-én.⁷⁸ December közepén az utolsó akadály is elhárult az egyezmény végrehajtásának megkezdése elől, amikor a kolumbiai alkotmánybíróság jóváhagyta annak gyorsított eljárásban történő végrehajtását.⁷⁹ A kormány ily módon csak annyi hatalmat hagyott a képviselők számára, hogy azok igennel vagy nemmel szavazzanak a megállapodás végrehajtásához szükséges törvényekről, érdemi változtatást nem kezdeményezhettek.

A gyorsított eljárás több szempontból is kulcsfontosságú volt Santos számára. Egyrészt ezzel elkerülhette a hosszas tárgyalások során kialakított megállapodás kényes területeiről szóló kongresszusi vitákat, amelyek akár a tartalmi elemek megváltoztatását, és így azoknak a FARC-al történő újratárgyalását is jelenthették volna. Másrészt az ellenzék várhatóan a lehető legnagyobb mértékben elnyújtotta volna a vitákat, amely időszak alatt könnyen történhetett volna olyan, a bizonytalanságból és félelemből eredő esemény, amely felborította volna a törékeny tűzszünetet a terrorszervezet és a kormány között. Harmadrészt féltő volt, hogy az esetleges késlekedés miatt a megállapodás a 2018-as elnökválasztási kampány harcainak martalékává válik, tovább késleltetve a végrehajtást.

⁷⁷ Jeremy MCDERMOTT: Colombia Has a New Peace Deal, But Challenges Remain, [online], 2016. 11. 14. Forrás: Insightcrime.org [2017. 01. 19.].

⁷⁸ Colombian Congress Ratifies New Farc Peace Accord, [online], 2016. 12. 01. Forrás: BBC.com [2017. 01. 19.].

⁷⁹ Nick MIROFF: Colombian Court Gives Big Boost To Peace Deal With FARC Rebels, [online], 2016. 12. 13. Forrás: Washingtonpost.com [2017. 01. 19.].

A legelső, a FARC tagjainak amnesztiájáról szóló törvényt 2016. december 28-án fogadta el a Kongresszus, amelynek révén megkezdődhetett a szervezet tagjainak fegyverletétele az ENSZ által ellenőrzött táborokban.⁸⁰

A FARC jövője

Bár a békemegállapodás sokak szerint túl kedvező a szervezet számára, a FARC közép- és hosszú távú kilátásai nem feltétlenül rózsásak. A szervezet jövője alapvetően függ az egyezményben foglaltak sikeres végrehajtásától, amely előtt számos, a FARC és a kolumbiai kormány oldalán jelentkező akadály tornyosul. A FARC kapcsán két, egymással szorosán összefüggő kérdést kell vizsgálni. Egyrészt, hogy milyen sikeresen tudja majd fegyveres harcát politikai tevékenységgé transzformálni, másrészt, hogy mennyire lesz képes megőrizni korábban erős szervezeti egységét. A kolumbiai kormány előtt álló kihívások közé sorolandó az egyezmény politikai támogatottságának fenntartása és növelése, különös tekintettel a 2018-as választásokra, valamint a megállapodás gyakorlati megvalósításához szükséges intézményi és pénzügyi háttér biztosítása. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy e kihívások többségének megoldása nem kizárólagosan egyik vagy másik fél feladata. Mind a kormánynak, mind pedig a szervezetnek elkötelezettnek kell lennie a megállapodásban foglaltak végrehajtása iránt a kölcsönös bizalom fenntartása érdekében, hogy végleg lezárhassák a több mint ötven éve húzódó konfliktust.

A FARC egysége és politikai részvétele

A szervezetnek két jelentős kihívást kell kezelnie ahhoz, hogy vállalható jövőképet biztosítson mind a FARC, mind pedig tagjai számára. Egyrészt, vezetőségének hatékonyan kell lavíroznia a kolumbiai belpolitika zavaros vizein legitimációjának fenntartásához, másrészt pedig fenn kell tartania a szervezet egységét, megakadályozva a belső harcokat és tagjainak dezertálását.

Bár a békemegállapodás értelmében a FARC részt vehet Kolumbia politikai életében, sikerességét nagymértékben akadályozza, hogy viszonylag kevés tapasztalattal rendelkezik egy politikai szervezet működtetésével járó szervezeti és adminisztrációs feladatok terén.⁸¹ Emellett, ha ígéretének megfelelően lemond a kábítószer-kereskedelemből származó bevételeiről, akkor megszűnik az a pénzügyi forrása, amelyekre alapozva hosszú évtizedeken keresztül nyújtott közszolgáltatásokat (iskolák, klinikák, hulladékkezelés, csatornázás) a fennhatósága alatt álló területek lakosainak, növelve ezzel saját legitimációját. Ezek nélkül viszont kérdés, milyen mértékben lesz képes megőrizni politikai támogatottságát a fő bázisát adó vidéki lakosság körében. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a FARC legitimációja nagymértékben függött a kokatermesztők védelmétől, így, ha ígéretükhöz híven részt vesz az állam által indított, a kokaültetvények felszámolását célzó programban, az tovább csökkentheti támogatottságát. Mindezek azt valószínűsítik, hogy a szervezetnek komoly gond-

---

⁸⁰ Colombia Approves Amnesty Agreed In Farc Peace Deal, [online], 2016. 12. 28. Forrás: BBC.com [2017. 01. 19.].

⁸¹ Vanda FELBAB-BROWN: Who Pays For Peace In Colombia? [online], 2016. 09. 29. Forrás: Brookings.edu [2017. 01. 19.].

jai lesznek a demokratikus választásokon való sikeres szerepléssel, ami miatt féltő, hogy ismét erőszakos eszközökhöz folyamodnak érdekeik érvényesítéséért.

Ugyanakkor a FARC számára két lehetőség is adódik legitimitációjának erősítésére.⁸² Egyrészt, ha az állam kokaültvények felszámolását célzó programja képes lesz életképes alternatívát nyújtani a vidéki lakosság számára, akkor a szervezetnek abban megvalósuló részvétele pozitív színben tüntetheti fel a FARC-ot. Másrészt, a szervezet helyismeretét és kapcsolatrendszerét kihasználva a kormánnyal karöltve hatékonyan léphetne fel a jobboldali paramilitáris szervezetek és a szervezett bűnözői körök ellen. A kormány és a FARC közötti hatékony együttműködéshez azonban kölcsönös bizalom szükséges. Ennek egyik feltétele, hogy az állam képes legyen megvédeni a szervezet tagjait, valamint a mellettük felsorakozó politikusokat és aktivistákat a drogbárók és bűnözői csoportok merényleteitől, ami nem sikerült a Hazafias Front esetében az 1980-as évek második felében. Az ezzel kapcsolatos félelmek pedig ma is jelen vannak a szervezet leszerelést megkezdő tagjainak körében, amelyek nem is teljesen alaptalanok. 2016-ban legalább 90 helyi szocialista vezetőt gyilkoltak meg, és további 230 kapott halálos fenyegetéseket, míg december elseje, a békemegállapodás végrehajtásának kezdete óta 17 baloldali politikust gyilkoltak meg.⁸³ A két fél közti sikeres együttműködés másik feltétele, hogy a FARC tagjai ne folytassák korábbi illegális tevékenységeiket, ne csatlakozzanak szervezett bűnözői csoportokhoz.

Ehhez szorosan kapcsolódik a szervezet egységének kérdése, azaz hogy a FARC vezetése milyen mértékben lesz képes fenntartani az irányítást a ranglétra alsóbb fokain a következő néhány évben.⁸⁴ A helyzetet nehezíti, hogy a szervezet felépítése elősegíti a fragmentációt. A FARC hét regionális blokkra oszlik, amely 67 frontot foglal magában. Sokan közülük nem fogadják el teljes mértékben a szervezet vezetőségének fennhatóságát, továbbá ellenzik a békemegállapodást. Kolumbiai hírszerzési információk szerint 2013-ban csak 15 front követte teljes mértékben a felső vezetés utasításait.⁸⁵ Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy a Pastrana-kormányzat által felajánlott demilitarizált zóna óta nem volt olyan jelentős mértékű, összefüggő földrajzi terület, ahol a tagok nagyobb számban össze tudtak volna gyűlni az olyan kulcsfontosságú kérdések megvitatására, mint a FARC által követendő stratégia, valamint a vezetőséggel kapcsolatos személyi kérdések.⁸⁶ A fizikai érintkezés helyett elektronikus levelezésre szorítkoztak, amely rontotta a vezetés hatékonyságát. A kommunikációs nehézségek miatt ráadásul a frontok bizonyos fokú önállósággal is rendelkeznek. A frontokon belül továbbá munkamegosztás is érvényesül, így például a kábítószer-kereskedelemben érintett és így abból nagy bevételre szert tett tagok sokkal kevésbé érdekeltek a jövedelmüket veszélyeztető békemegállapodás támogatásában, mint harcoló feladatokat ellátó társaik.

⁸² Uo.

⁸³ International Crisis Group: In the Shadow of “No”: Peace after Colombia’s Plebiscite, *Latin America Report*, 60. évf., 2017/3, 15. o. és Sibylla BRODZINSKY: Last March Of The Farc: Colombia’s Hardened Fighters Reach For A Normal Life, [online], 2017. 02. 03. Forrás: TheGuardian.com [2017. 02. 04.].

⁸⁴ Jeremy MCDERMOTT: Possible Scenarios for the FARC’s Fragmentation, [online], 2013. 05. 20. Forrás: Insightcrime.org [2017. 02. 03.] és MCDERMOTT: Colombia Has a..., *i. m.*

⁸⁵ OTIS: *i. m.*, 19.

⁸⁶ MCDERMOTT: Possible Scenarios for..., *i. m.*

A FARC anyagi és politikai nehézségekkel küzdő tagjai számára pedig komoly kísértést fognak jelenteni a korábbi évtizedek könnyű pénzszerzési lehetőségei: a kábítószer-kereskedelem, az aranybányászat, az illegális fakitermelés, vagy éppen a földrablás.⁸⁷ A szervezet által maga után hagyott hatalmi vákuumban pedig máris megjelentek a drogbárók, paramilitáris csoportok és gerillaszervezetek, hogy kivegyék részüket a zsákmány felosztásából. Félő, hogy a FARC kisebb létszámú csoportjai igyekeznek majd megvédeni helyi érdekeltsegeiket, vagy csatlakoznak más illegális csoportokhoz, ami további erőszakhoz vezethet. A helyzetet tovább súlyosbítja az abból a félelemből táplálkozó bizonytalanságerzet, hogy a kolumbiai kormány nem fogja teljesíteni a vállalt kötelezettségeit.

A szervezet fragmentációjának aggasztó következményei már most is látszanak. Bár a szervezet 2016 júniusában megtartott 10. konferenciáján egyhangúan ratifikálták a teljes békemegállapodást, decemberben a FARC vezetője arra figyelmeztette társait, hogy készüljenek fel a háború esetleges folytatására.⁸⁸ A szervezet sorain belüli problémákat jól mutatja, hogy 2016 nyarán az első front egy csoportja kijelentette, hogy magára nézve nem tekinti kötelezőnek a békemegállapodásban foglaltakat. A FARC vezetősége a parancsnokság egy tagját nevezte ki a front megállapodást támogató részeinek vezetésére, de később belső harcok miatt neki is távoznia kellett, több, a ranglétra középső fokain elhelyezkedő vezetővel egyetemben. Emellett az átdolgozott békemegállapodás ratifikálása után is több hír jelent meg, amelyek emelkedő mértékű engedetlenségről és dezertálásokról, a FARC csoportjainak egymás elleni összecsapásairól, illetve a demobilizáció csoportos megtagadásáról szóltak.⁸⁹ Mindezen fejlemények negatívan hatnak a kormány és a társadalom FARC iránti bizalmának mértékére, rontva politikai pályára lépett tagjainak legitimációját, valamint társadalmi integrációjuk hatékonyságát.

A kolumbiai kormány előtt álló kihívások

A békemegállapodás sikeres megvalósítása nem csak a FARC politikai részvételének sikerességén és szervezeti egységén múlik. A kolumbiai kormány előtt is számos megoldandó probléma áll, beleértve az egyezmény politikai támogatottságának fenntartását és növelését, valamint a megállapodás gyakorlati megvalósításához szükséges intézményi és pénzügyi háttér biztosítását.

A kormány számára kulcsfontosságú annak megakadályozása, hogy az ellenzék alá tudja ásni a hosszú évek tárgyalásai során tető alá hozott megállapodást akár a 2018-as parlamenti és elnökválasztáson, akár pedig az ahhoz vezető út során.⁹⁰ Csakúgy, mint a 2014-es választások alkalmával, az egyezmény körüli kérdések fontosságát figyelembe véve azok valószínűsíthetően a 2018-as politikai csatározások középpontjában fognak állni. Emiatt a kormány számára létkérdés, hogy minél kevesebb támadási felületet hagyjon az ellenzék számára. Az ellenzék szinte összes meghatározó politikusa, beleértve a korábbi elnököt,

⁸⁷ McDERMOTT: Colombia Has a..., *i. m.*

⁸⁸ International Crisis Group: In the Shadow of..., *i. m.*, 20.

⁸⁹ Jeremy McDERMOTT: FARC Unity Shatters in Colombia, [online], 2017. 01. 12. Forrás: Insightcrime.org [2017. 02. 03.]; és International Crisis Group: In the Shadow of..., *i. m.*, 14–15.

⁹⁰ International Crisis Group: In the Shadow of..., *i. m.*, 10–13.

Álvaro Uribét is, a megállapodással szemben foglalt állást. Ennek veszélye már a 2016. október 2-i népszavazáson is világossá vált, és azóta az ellenzék sérelmei csak tovább növekedtek. Az egyezmény bukása után Santos elnök, nehogy az ellenzék módosíthassa a megállapodást, gyorsított eljárásban fogadtatta el az új tervezetet. Az új békemegállapodásról szóló november végi parlamenti szavazáson az ellenzék teljes mértékben elutasította azt, arra hivatkozva, hogy az egyezmény tartalmát velük érdemben nem egyeztették, valamint, hogy elődjéhez képest az csak kis változtatásokat tartalmaz, a kulcsfontosságú területek érintetlenül maradtak. Az ellenzék azzal vádolta a kormánypártot, hogy nem demokratikus eszközökkel akarja elfogadtatni az új egyezményt, így az arról való szavazás során kivonult a parlamentből. Bár a kormánypárt többséget élvez a parlamentben, egyáltalán nem biztos, hogy az erőviszonyok a jövőre megrendezendő választások után is így maradnak, ami veszélyezteti a megállapodás végrehajtásának folytatását. A jelenlegi tendenciákat figyelembe véve ugyanis nagy annak a valószínűsége, hogy egy, az egyezményt ellenző politikus kerül az elnöki székbe, aki akár újra is tárgyalhatja annak tartalmát. Erre két lehetősége is adódna. Egyrészt módosíthatnák azokat a törvényeket, amelyeket a Santos-adminisztráció gyorsított eljárással fogadott el, nem adva esélyt az ellenzéknek a beleszólásra, másrészt politikai és gazdasági értelemben véve is ellehetlenítheti a végrehajtáshoz elengedhetetlen intézményeket, szakpolitikákat és programokat. Bár a jelenlegi kormány, ezt megakadályozandó, igyekszik egy olyan törvényjavaslatot keresztülvinni a parlamenten, amely kötelezná a későbbi kormányokat a békemegállapodásban foglaltak végrehajtására, ennek megszavazása erősen kétséges.

Fontos kiemelni továbbá a végrehajtáshoz szükséges intézményi és pénzügyi háttér biztosításának fontosságát.⁹¹ Az új egyezmény nemcsak a már meglévő intézmények feladatkörének kibővítését igényli, hanem újak felállítását is. Azonban ezek közül számos, például a kulcsfontosságú vidékfejlesztési programok tervezéséért és végrehajtásáért felelős intézmények még csak papíron léteznek, vagy jelentősen korlátozottak a pénzügyi és humán erőforrásbeli lehetőségeik. Figyelembe véve a vidékfejlesztési reformokkal szembeni történelmi ellenállást, ezen intézmények számára nem várható gyors segítség.⁹² Mivel az ezen a területen végrehajtandó reformok a konfliktus történelmi gyökerére, azaz a vidéki területek elmaradottságának, valamint a megművelhető földek egyenlőtlen eloszlásának problémájára jelentenének megoldást, elmaradásuk a teljes békemegállapodás legitimitációját veszélybe sodorhatja.

Bár a kolumbiai kormány még nem tette közzé a megállapodás végrehajtásának költségeire vonatkozó becslését, a washingtoni székhelyű Brookings Institution véleménye szerint azok akár a kolumbiai GDP néhány százalékát is elérhetik.⁹³ A szükséges pénzügyi erőforrások rendelkezésre állását az erőszak mértékének csökkenéséből fakadó békeosztalék segítheti, amelynek főbb forrásait a kevesebb haláleset, a biztonságosabb befektetői környezet következményeként az országba áramló külföldi tőke, valamint a biztonsági szektorra fordított kiadások csökkenése adhatja. Ugyanakkor annak megítélésekor, hogy ez mekkora anyagi segítséget fog jelenteni a megállapodás végrehajtásához, több tényezőt is figyelem-

⁹¹ Uo., 19. és 22.

⁹² ALBERTUS-KAPLAN: *i. m.*

⁹³ FELBAB-BROWN: *i. m.*

be kell venni. A halálesetek száma, ahogy korábban arról már volt szó, évek óta jelentősen csökken, így e tekintetben a megállapodás nem jelentett jelentős mértékű változást. A külföldi tőkebeáramlás 2010 után tapasztalható ugrásszerű emelkedése inkább a nyersanyagárak iránti kereslet növekedésének volt köszönhető, semmint a konfliktus intenzitása csökkenésének, így a nyersanyagárak csökkenésével a külföldi tőkebeáramlás is jelentősen esni kezdett.⁹⁴ Ennek következményeképpen a várakozások szerint a kolumbiai kormány költségvetési megszorításokra fog kényszerülni a közeljövőben. Mindezek mellett a stratégiai szintet tekintve Donald Trump hatalomra kerülése is megnehezítheti a kolumbiai kormány dolgát.⁹⁵ Bár az Egyesült Államok által indított, a megélhetési alternatívák kialakítását, a kábítószer elleni fellépést, valamint a lefegyverzési, demobilizációs és reintegrációs programokat segítő pénzügyi támogatás a maga 450 millió dollárnyi összegével csak töredéke a *Plan Colombia* keretében 2000 és 2016 között Kolumbiának juttatott 10 milliárd dollárnak, a támogatás esetleges visszavonása politikai üzenetértékkel bír, és így komoly ütőkártyát adna a kolumbiai ellenzék kezébe a megállapodás legitimitációjának aláásására.⁹⁶

A FARC és a kormány számára az első nagyobb közös akadály a szervezet fegyvereinek begyűjtése és a reintegrációs programok megkezdése lesz, aminek kapcsán máris számos gond merült fel, amelyeket az ellenzék előszeretettel használ ki saját igazának bizonyítására.⁹⁷ A fegyverek beszolgáltatására és a reintegrációs programok lefolytatására kijelölt 27 táborhely közül alig néhány rendelkezik a lakhatást biztosító infrastruktúrával, és csak kettőben voltak megfelelőek a körülmények ahhoz, hogy a FARC harcosai megkezdhessék saját lakhelyeik megépítését. Problémát jelent továbbá az a tényező is, hogy kérdéses, vajon a korábban már említett dezertálások és parancsmegtagadások következményeképpen a FARC tagjainak ténylegesen hány százaléka teszi majd le a fegyvert.

Az egyezmény első lépésének hatékony végrehajtása kulcsfontosságú lesz az egész béke-megállapodás legitimitációjában, hiszen a kolumbiai közvélemény ennek során kaphat először kézzelfogható bizonyítékot arra, hogy a több mint ötven éve zajló konfliktus lezárása valóban megkezdődött.

Bár a megállapodás végrehajtása előtt számos akadály áll, a 2018-as választásokig a kormánynak és a FARC-nak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy bizonyítsa az egyezmény létjogosultságát, lecsendesítve ezzel az ellenzék erősen kritikus hangjait.

⁹⁴ Bertrand GRUSS: After the Boom—Commodity Prices and Economic Growth in Latin America and the Caribbean, *International Monetary Fund Working Paper*, 2014.

⁹⁵ Colombia: what comes next? *IISS Strategic Comments*, 2017/3, International Institute for Strategic Studies, Washington D.C. 2017.

⁹⁶ Natalio COSOY: Barack Obama Anuncia US\$450 Millones De Ayuda Para Plan Paz Colombia, [online], 2016. 02. 05. Forrás: BBC.com [2017. 02. 09.].

⁹⁷ International Crisis Group: In the Shadow of..., *i. m.*, 16–18.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acuerdo Final Para La Terminación Del Conflicto Y La Construcción De Una Paz Estable Y Duradera, [online], 2016. 11. 12. Forrás: Eltiempo.com [2017. 01. 23.]
- ALBERTUS, Michael – KAPLAN, Oliver: Land Reform as a Counterinsurgency Policy: Evidence from Colombia, *Journal of Conflict Resolution*, 57. évf., 2013/2, 198–231. o.
- ALPERT, Megan: To Be a Guerrilla, and a Woman, in Colombia, [online], 2016. 09. 28. Forrás: TheAtlantic.com [2016. 12. 20.]
- ALSEMA, Adriaan: Colombia's 2016 Peace Process, Fact Sheet, [online], 2016. 09. 25. Forrás: Colombiareports.com [2017. 01. 13.]
- BEITTEL, June S.: *Peace Talks in Colombia*, Congressional Research Service Report, 2015
- BRODZINSKY, Sibylla: Last March Of The Farc: Colombia's Hardened Fighters Reach For A Normal Life, [online], 2017. 02. 03. Forrás: TheGuardian.com [2017. 02. 04.]
- Colombia Approves Amnesty Agreed In Farc Peace Deal, [online], 2016. 12. 28. Forrás: BBC.com [2017. 01. 19.]
- Colombian Congress Ratifies New Farc Peace Accord, [online], 2016. 12. 01. Forrás: BBC.com [2017. 01. 19.]
- Colombia Referendum: Voters Reject Farc Peace Deal, [online], 2016. 10. 03. Forrás: BBC.com. [2017. 01. 05.]
- Colombia: what comes next?, *IISS Strategic Comments*, 2017/3, International Institute for Strategic Studies, Washington D.C. 2017
- Comunicado Conjunto No. 36, La Habana, 2014
- COSOY, Natalio: Barack Obama Anuncia US\$450 Millones De Ayuda Para Plan Paz Colombia, [online], 2016. 02. 05. Forrás: BBC.com [2017. 02. 09.]
- DESHAZO, Peter – MCLEAN, Phillip: *Countering Threats to Security and Stability in a Failing State Lessons from Colombia*, Rowman & Littlefield, 2009
- ENGELAND, Anisseh – RUDOLPH, Rachael M.: *From Terrorism to Politics*, Ashgate, Aldershot, 2008
- Global Terrorism Database, [online]. Forrás: Start.umd.edu [2016. 12. 05.]
- FELBAB-BROWN, Vanda: Who Pays For Peace In Colombia? [online], 2016. 09. 29. Forrás: Brookings.edu [2017. 01. 19.]
- HEINZ, Wolfgang S.: Guerrillas, Political Violence, and the Peace Process in Colombia, *Latin American Research Review*, 24. évf., 1989/3, 249–258. o.
- DE LA PEDRAJA TOMÁN, René: *Wars of Latin America, 1948–1982: The Rise of the Guerrillas*, McFarland, Jefferson, 2013
- Fundación Seguridad y Democracia: *El Debilitamiento de los Grupos Irregulares en Colombia 2002–2008*, Bogotá, 2009
- GRUSS, Bertrand: After the Boom – Commodity Prices and Economic Growth in Latin America and the Caribbean, *International Monetary Fund Working Paper*, 2014
- HATAWAY, Breanne: The FARC's Drug Trafficking as Political Crime: Determining the Success of Colombia's Peace Talks, *North Carolina Journal of International Law*, 41. évf., 2015/1, 163–188. o.
- International Crisis Group: *Colombia: La Política De Seguridad Democrática Del Presidente Uribe*, Bogotá/Brussels, 2003
- International Crisis Group: In the Shadow of "No": Peace after Colombia's Plebiscite. *Latin America Report*, 60. évf., 2017/3, 1–30.
- MAULLIN, Richard L.: *Soldiers, Guerrillas, and Politics in Colombia*, RAND Corporation, Santa Monica, 1971.
- MCDERMOTT, Jeremy: Colombia Has a New Peace Deal, But Challenges Remain, [online], 2016. 11. 14. Forrás: Insightcrime.org [2017. 01. 19.]
- MCDERMOTT, Jeremy: Colombia: The Rise And Fall Of Farc, [online], 2008. 07. 03. Forrás: Telegraph.co.uk [2017. 01. 03.]
- MCDERMOTT, Jeremy: FARC Unity Shatters in Colombia, [online], 2017. 01. 12. Forrás: Insightcrime.org [2017. 02. 03.]
- MCDERMOTT, Jeremy: IRA Training Haunts Colombia's Guerrilla War, [online], 2007. 08. 03. Forrás: Telegraph.co.uk [2017. 01. 11.]

- McDERMOTT, Jeremy: Possible Scenarios for the FARC's Fragmentation, [online], 2013. 05. 20. Forrás: Insightcrime.org [2017. 02. 03.]
- MEACHAM, Carl Elliott et al.: *Colombia: Peace and Stability in the Post-Conflict Era*, Rowman & Littlefield, 2014
- Center for Complex Operations: *Impunity: Countering Illicit Power in War and Transition*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016
- METELTS, Claire: Inside Insurgency: Violence, Civilians, and Revolutionary Group Behavior, NYU Press, 2009, 100–118. o.
- MIROFF, Nick: *Colombian Court Gives Big Boost To Peace Deal With FARC Rebels*, [online], 2016. 12. 13. Forrás: Washingtonpost.com [2017. 01. 19.]
- Millions March For Colombia Peace, [online], 1999. 10. 25. Forrás: BBC.co.uk [2016. 12. 30.]
- MOLANO, Alfredo: The Evolution of the FARC: A Guerrilla Group's Long History, *NACLA Report on the Americas*, 37. évf., 2000/2, 23–31. o.
- MORRIS, Keith: History. In WEST, Jacqueline szerk.: *South America Central America and The Carribean 2002*, Routledge, 2001, 253–257. o.
- OTIS, John: *The FARC and Colombia's Illegal Drug Trade*, Wilson Center, Washington, 2014
- PECENY, Mark – DURMAN, Michael: The FARC's Best Friend: U.S. Antidrug Policies and the Deepening of Colombia's Civil War in the 1990s, *Latin American Politics and Society*, 48. évf., 2008/2, 95–116. o.
- RABASA, Angel – CHALK, Peter: *Colombian Labyrinth: The Synergy of Drugs and Insurgency and Its Implications for Regional Stability*, RAND Corporation, Santa Monica, 2001
- RENWICK, Danielle – FELTER, Claire: Colombia's Civil Conflict. [online], 2017. 01. 11. Forrás: Cfr.org [2017. 01. 20.]
- SUÁREZ, Alfredo Rangel: Colombia: guerra en el fin de siglo, [online], *América Latina Hoy*, 23. évf., 1999, 29–36. o., Forrás: Revistas.usal.es [2017. 01. 03.]
- TATE, Winifred: Paramilitaries in Colombia, *The Brown Journal of World Affairs*, 8. évf., 2001/1, 163–175. o.
- TRENT, Caitlin: AUC, [online], 2012. 12. 05. Forrás: Colombiareports.com [2017. 02. 01.]
- U.S. Department of State: Foreign Terrorist Organizations, [online]. Forrás: State.gov [2017. 01. 28.]
- VEILLETTE, Connie: *Plan Colombia: A Progress Report*, Congressional Research Service Report, 2005
- YAGOUB, Mimi: *How Rejected FARC Peace Deal Compares to Earlier Paramilitary Pact*, [online], 2016. 10. 05. Forrás: Insightcrime.org [2017. 01. 22.]
- 77% De Los Colombianos Apoya El Diálogo De Paz Con Las FARC, [online], 2012. 09. 12. Forrás: Eluniversal.com [2017. 01. 14.]